

COMERCIANȚI, COMERT ȘI PREȚURI ÎN BUCUREȘTI (SF. SEC. AL XVIII-LEA - SF. SEC. AL XIX-LEA)

Camelia Ene

Comerțul a reprezentat pentru București o importantă componentă a vieții economice și sociale, așa cum spațiul românesc a fost un important loc de confluență a intereselor comerciale, politice, economice etc. La sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul secolului următor, în contextul în care Țările Române sunt angrenate în procesul trecerii de la feudalism la capitalism, importanța Bucureștiului crește considerabil.

Dacă la sfârșitul secolului trecut economia naturală domina viața Bucureștilor, în veacul următor, pe măsură ce relațiile capitaliste se dezvoltă, economia dobândește un pregnant caracter precapitalist în care crește considerabil rolul comerțului și al comercianților. De altfel, cum este bine cunoscut și înainte de această perioadă neguțătorii din București au avut un aport relevant la viața cetății. În noul context, însă, pe măsură ce societatea se modernizează este firesc ca rolul lor să crească considerabil și deopotrivă să se racordeze la noile exigențe ale societății. Aspectul cel mai important în această perspectivă, îl constituie reglementările în sens modern care privesc în ansamblu societatea românească, cât și reglementările care se referă strict la domeniul comercial. O influență extrem de importantă care marchează nu numai evoluția comerțului și a comercianților bucureșteni o constituie succesivele reglementări ale circulației monetare din Țara Românească și crearea sistemului monetar unitar. După cum se cunoaște, în București, până la Legea privind înființarea sistemului monetar din 1867, au avut circulație în afară de leu și subdiviziunile sale, numeroase ale monede, care, mai mult sau mai puțin, creau dificultăți atât comercianților cât și comerțului în genere. Călătorii străini în Țara Românească erau surprinși de dezordinea monetară. Francezul Thibault-Lefebvre, pe la mijlocul secolului trecut, în lucrarea sa despre Țara Românească, înfățișează în felul următor ceea ce a văzut în această privință: „...,Există astăzi în Valahia monede de toate proveniențele și de toate felurile. Bani de socoteală, monede reale, monede austriece, turcești, rusești, și câteodată monede franceze, engleze, italiene, monede având curs în țările de proveniență, monede demonetizate și scoase din circulație, toate se găsesc în Principate, se primesc, circulă într-o învălmășeală dăunătoare tuturor cu excepția zarafilor. Aceștia măresc încurcătura generală stimulând mobilitatea cursurilor de schimb ale tuturor acestor monede”. În ochii unui francez obișnuit în țara lui cu o reglementare strictă a circulației bănești o asemenea dezordine apărea ca o curiozitate plină de pitoresc oriental, însă nu mai puțin ca o trăsătură incompatibilă cu dezvoltarea economică a țării pe calea capitalistă.

Leul ca unitate de calcul premergătoare leului adoptat în 1867 ca unitate a sistemului monetar național al României se subîmpărțea în parale, acestea fiind de asemenea unități de calcul și nu parale turcești efective emise în monetăria din Constantinopol. Această subîmpărțire a leului de calcul în 40 parale – tot calcul s-a

menținut până la dispariția definitivă a unității monetare respective chiar dacă de-a lungul timpului echivalența leului de calcul în parale turcești a crescut, ajungând la paritatea de 1 la 60 sau 80 parale turcești efective. Pentru a desemna jumătatea unui leu de calcul, contemporanii au adoptat sub influența limbii surse, termenul „pol” aducă jumătate. Și cum jumătatea de leu reprezintă o sumă de 20 parale, cu timpul, termenul „pol” a ajuns să desemneze o monedă având valoarea nominală de 20 unități, în speță 20 lei, începând din 1870 când a fost emisă prima monedă cu această valoare. Prin adoptarea leului de calcul, prețurile erau exprimate mai departe în lei și parale de calcul, iar plata efectivă se făcea cu ajutorul unor monede efective existente în circulația locală, dar de proveniență diversă ca de exemplu, ducatul de aur austriac, unguresc, olandez sau monede de argint: taleri imperiali (și crontaleri), creițari austrieci, ruble rusești, taleri colonați, spanioli etc.

Printre monedele străine aflate în circulație – la mijlocul sec. al XIX-lea – în Țara Românească, până la 1867 cele mai cunoscute erau: de aur (napoleonul francez – 20 franci, lira sterlină, lira otomană și ducatul austriac), iar printre monedele de argint (piesele de 5 franci, icosarul – Turcia, jumătate de imperial, rubla și piesele de 50 copeici, 30, 25, 20, 15, 10, 4, 1 – de Rusia, sfaștigi – poli și sfert, firfirici, sorcoveți austrieci, creițari de mai multe mărimi – de Austria, precum și talerul de Prusia, zgripsorii, țechinii, crontalerii).

Introducerea sistemului monetar bimetalist în 1867 înlătură în linii esențiale haosul financiar, în circulație rămânând doar câteva monede în afară de leu: napoleonul – 20,00 franci – 54,00 lei; lira sterlină: 25,20 franci – 68,00 lei; galbenul austriac: 11,85 franci – 32,00 lei; lira otomană: 22,68 franci – 61,10 lei; polul imperial rus: 20,37 franci – 55,00 lei, acestea fiind monede de aur. Cele de argint rămase în circulație erau următoarele: piesa de 5 franci – 13,20 lei; piesa de 1 franc – 2,28 lei; piesa de 1 schilling: 1,26 franci – 3,15 lei; sfaștigul: 0,83 franci – 2,10 lei; icosarul: 4,5 franci – 12,10 lei; rubla de argint nouă: 3,89 franci – 10,20 lei; rubla veche: 3,70 franci – 10,00 lei.

Înlăturarea definitivă a circulației paralele a mai multor monede are loc în 1890 când se adoptă monometalismul, sistem bănesc al leului cu bază monometalistă în aur, factor important în stimularea dezvoltării economico-sociale a capitalei și a Țării Românești în perioada respectivă ca și ulterior.

Breasla comercianților, apărută cu mult timp înainte de veacul al XVIII-lea, are o alcătuire care se dezvoltă pe măsură ce activitatea comercială în București cunoaște o creștere accentuată. Neguțătorii din toate timpurile au fost cinstiți, privilegiați și considerați de domnia țării drept „clasa care urmează în cinste după boierii și mai marii proprietarilor de pământuri”. Deși la sfârșitul secolului al XVIII-lea existau în București un număr însemnat de negustori străini, greci, turci, bulgari, albanezi, pătura de negustori autohtoni sporește numeric, începe să se organizeze și să ceară anumite drepturi. Comerțul se diversifică, apar tot mai multe categorii de comercianți ce nu îi agreeau pe „venetici” stabiliți temporar sau definitiv în țară și aflați sub protecția consulatelor străine. Băcănii, care „trebuia să se îngrijească de toate cele ale mâncării obștei” era ramura cea mai răspândită a comerțului. În timpuri grele ca și în cele de belșug articolul mâncării trebuia să se găsească în prăvălia băcanului. Principalele produse comercializate erau: alimentare (carne, pește, unt-de-lemn, unt de vacă, ouăle, zahărul, fasolea, mazărea, linte, făina de grâu și bineînțeles jimbla), de îmbrăcăminte (postavul, tropaorul, nafele de vulpi etc.).

Dezvoltarea producției și circulației capitaliste determină scindarea activității comerciale în comerț cu ridicata și comerț cu amănuntul. Comerțul cu ridicata era în general specializat în desfacerea anumitor produse ca: cereale, vite, lemn, coloniale, manufactură. Una din cele mai vechi forme de comerț cu ridicata – dar și cu amănuntul au fost bălciurile respectiv iarmaroacele.

Până în deceniul 9 al sec. XIX, aceste forme de comerț au ocupat un loc important în activitatea comercială bucureșteană. Odată cu dezvoltarea mijloacelor de transport și comunicație începe să se dezvolte comerțul pe bază de mostre pentru export și import îndeosebi.

Dezvoltarea economiei și a comerțului creează condiții deschiderii unor expoziții care, făcând cunoscută producția industrială și agricolă din țară au înlesnit desfacerea ei. În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, în București au avut loc două asemenea expoziții: la 1865 „Expoziția națională de vite, flori, legume, produse agricole și industriale” și, la 1873 o „Expoziție națională generală”.

În ce privește comerțul cu amănuntul, în București, el se practică permanent în prăvălii ale negustorilor și ale meșteșugarilor. Pe lângă comerțul stabil cu amănuntul sau acela din oboare și târguri săptămânale în București era răspândit și comerțul ambulant – practicat de așa-ziii marchetani – care cutreierau zonele limitrofe ale Bucureștiului purtându-și marfa în căruțe cu cai.

Negustorii, în special băcănii, utilizau munca unor lucrători, în special minori, care, cu timpul se transformă într-o categorie socială distinctă: funcționari comerciali. „Lumea nouă” din 18 noiembrie 1841 publică: „...Te cuprindă mila când îi vezi muncind câteodată 14–18 ceasuri pe zi istovindu-și puterile, muncind în cârciumi, fierării, băcănii...”. Salariul acestor copii era derizoriu. Abia în al doilea an de serviciu căpătau 10 lei pe lună în condițiile în care un kg de fasole uscată costa 0,30 lei, iar un kg pâine – 0,15 lei. Acest salariu echivala cu 30 de pâini (4,5 lei) și cu 18,3 kg fasole (5,5 lei) pe lună, deci, nu-i acoperea decât o hrană foarte săracăcioasă neluând în calcul îmbrăcămintea, încălțăminte, adăpostul. Utilizarea pe scară largă a copiilor în prăvălie era folosită și pentru acordarea unor lefuri derizorii salariaților comerciali maturi. Astfel, în București, salariații comerciali care munciseră câte 8–10 ani în aceeași prăvălie nu aveau decât între 40–70 lei pe lună, ceea ce, dacă ținem seama de prețurile următoare relevate de „Lumea nouă” la 3 noiembrie 1894: 1 kg de untură costa 1,20 lei; 1 kg de zahăr – 1 leu; 1 l de lapte – 0,40 lei. Dacă considerăm o medie de 3 copii la fiecare familie se dovedește că salariul lor era sub minimul necesar al existenței.

Situația relatată de „Lumea nouă” contrastează evident cu cele afirmate de Dionisie Eclesiarhul la sfârșitul veacului al XVIII-lea: „Toți se bucurau și fără grijă petreceau, ieftinătatea era la mărfuri și la dobitoace: boii, vacile, oile, caprele cu puțin preț, bucatele cu mai puțin preț”. Boul de plug costa 10 lei; cel ales – 15 lei; vaca de lapte costa 6 lei; calul cărlan de 3 ani – 8 lei; cel de călărie – 20 lei, iar cel boieresc – 40 lei; oaia cu mielul – 1 leu; capra cu iedul – 1 zlot; carnea – 1 para sau 2 – ocaua; găina – 2–3 parale; vinul 10 parale vadra; 10 ouă – 2 parale; gășca – 6–7 parale; curcanul cel mare – 15 parale; făina de grâu – 1 para/ocaua; peștele era berechet: morunul proaspăt de Dunăre – 4 parale/ocaua la târg, 8 parale/ocaua la Scaune; crapul, somnul – 5 parale și 4 parale/ocaua; icrele tescuite de morun – 30 parale/ocaua; icrele proaspete – 20 parale/ocaua; zahărul – 2 lei/ocaua (cel bun); 2 zloți zahărul mai prost; cafeaua – 2 zloți; unt de lemn – 20 parale/ocaua; unt de vacă 6 parale/ocaua; „cu puțin își făcea omul și îmbrăcămintea”: postavul de Anglia costa 8 lei cotu, cel mult 10 lei; postavurile franceze sunt mai puține pentru că sunt mai scumpe.

Diferența frapantă între prețuri care se înregistrează în decurs de aproape un secol arată tendința de creștere a acestora în paralel cu accentuarea dezvoltării capitaliste a României. Ca întotdeauna cei care suportă creșterea prețurilor sunt oamenii de rând care constituiau majoritatea populației Bucureștiului. Cum și în ce sens evoluează politica prețurilor în București, care erau mecanismele de punere în aplicare și mai ales efectele în plan social rezultă din cele ce urmează. Astfel, nartul, care reprezenta o reglementare periodică a prețurilor stabilită de domni împreună cu Divanul țării – în favoarea negustorilor – înregistrează următoarele fluctuații. La 20 noiembrie 1809 prețurile la principalele produse alimentare erau: ocaua de mălai – 2 parale; rața – 15 parale; gășca – 30 parale; curca – 50 parale; 1 ou – 1 para; laptele dulce/ocaua – 10 parale; fasolea – 6 parale; ceapa uscată – 4 parale/ocaua; linteaa – 6 parale/ocaua; bobul – 6 parale/ocaua; 5 morcovi – 1 para; 7 fire de pătrunjel – 1 para; ridichea mare – 1 para (cele mici – 4 la para); gulia mare – 2 parale (cele mici – 4 la para); ocaua de prune uscate 10 parale; peștele de heleșteu, mare, proaspăt – 24 parale/ocaua; 1 căpățână de varză acră – 4 parale; mierea – 28 parale ocaua; pâinea 10 parale. La diferență de numai 2 ani, la 22 ianuarie 1811, prețurile la același produse înregistrează valori mai ridicate. Astfel, pâinea costă 16 parale; mălai – 14 parale/ocaua; găina – 1 taler și 10 parale, rața – 1 taler și 10 parale; gășca – 2 taleri; ceapa uscată – 5 parale; laptele – 8 taleri/ocaua; fasolea – 1 taler/ocaua; linteaa – 18 parale/ocaua; peștele mare de heleșteu – 32 parale/ocaua; o căpățână de varză acră – 6 parale; mierea – 1 taler și 15 parale/ocaua; suta/oca faină – 50 taleri; kila de grâu – 110 taleri; nartul la zarzavaturi nu se schimbă în această perioadă. Deși nartul avea drept scop frânarea speculei exista tendința ca negustorul „...aici în orașul Bucureștilor să nu respecte narturile la legume, pâine și băuturi și să vândă peste prețul ce s-au pus” după cum relevă un document din noiembrie 1811 emis de Divan.

Pe măsură ce circulația monetară se reglementează, și, în același timp apar unele norme în ce privește desfășurarea comerțului, politica prețurilor dobândește o tendință de creștere care, în linii esențiale se menține nealterată până la sfârșitul sec. al XIX-lea. Putem exemplifica în acest sens raportul de proporționalitate între creșterea valorii monedei aflate în circulație și prețul în prima jumătate a veacului al XIX-lea. De la 4 și 1/2 lei vechi în 1877 valoarea galbenului crește la 7 1/2 în anul 1802; la 15 lei la 1821, 25 lei la 1825 și la 31 și 1/2 ajunge la 1832. Prețul grâului urcă de la 2 lei kila în anul 1777 la 15 lei în anul 1821; 28 lei la 1822 ajungând la 70 lei preț de mijloc – kila la 1832.

Îată în continuare câteva prețuri la produse alimentare de bază practicate în anul 1833 în raport cu cele de la 1827: kila de grâu (de 300 ocale) se vindea și cu 100 lei în loc de 30 lei (de 360 ocale) la 1827; carnea de vacă de la 14 parale 1827 – la 26 parale (ocaua de 400 dramuri) în 1833; carnea de oaie: de la 12–14 parale la 1827 la – 16–28 parale la 1833; o găină: 30 parale la 1827 – 3 lei la 1833; kila de porumb: 18 lei la 1827 – 60 lei la 1833; pâinea de 320 dramuri: de la 4 parale la 1827 – la 26 parale la 1833; kila de orz sau ovăz la 1833 costă 50 lei; ocaua de brânză: 1 leu și 30 parale; ocaua de pește sărat: 1 leu și 42 parale; ocaua de carne sărată – 1 leu; o vadră de vin – 5 lei; un porc: 63 lei.

Urcarea prețurilor e constatată și de consulul austriac din București într-un raport din 26 mai 1834. Consemnează creșterea prețului la cereale, fân, lemne de foc în anul 1834 în comparație cu anul 1826. Dacă la 1826 plătea 3–4 lei pentru un car cu lemne, la 1834 era nevoit să dea de 5 ori mai mult. Pentru serviciul sacalelor consulul plătește Agiei 7 galbeni pe an; leafa agentului, de 4.000 fiorini pe an este insuficientă, chiria e de 1.060 fiorini „șezând cu altul în casă”. Cancelarul abia se poate hrăni, „necum să se mai răcorească vara printr-o plimbare cu birja”.

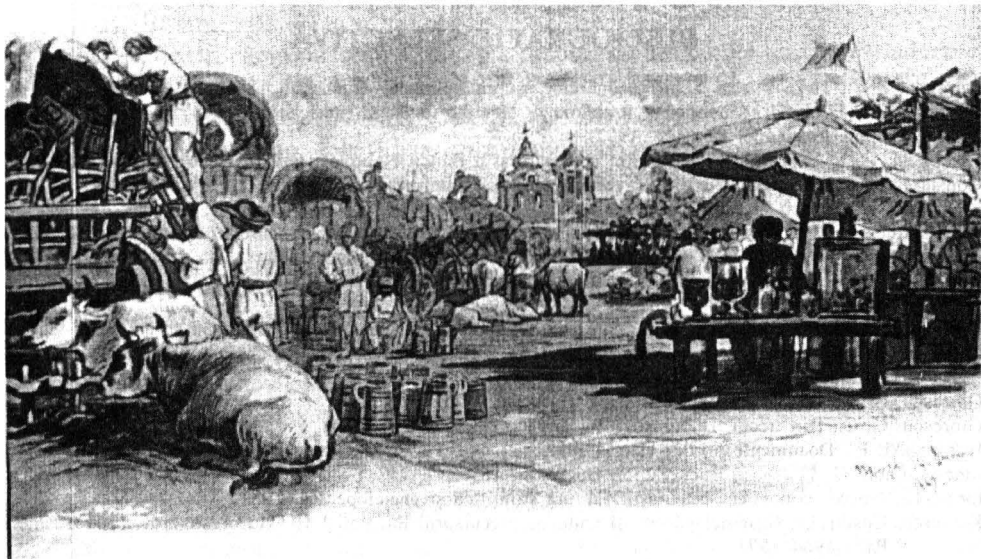
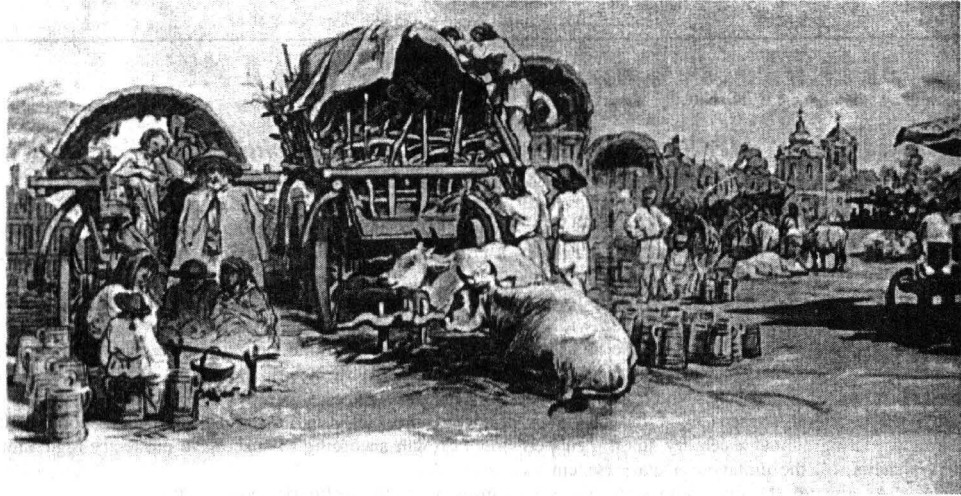
Paralel cu urcarea în lei a prețului monedelor are loc și o urcare în lei a produselor; calculând această creștere constatăm că în timp de 50 de ani, de la 1800 până la 1850 prețul general al produselor în lei se mărește cam de 10 ori. Urmărind în continuare prețul grâului care prezintă o deosebită importanță, creșterea în lei este următoarea: la 1837 – între 50–70 lei (prețul mediu); la 1842 – 70 lei; la 1847 – 142 lei; la 1852 – 70 lei; la 1857 – 120 lei.

Creșterea prețurilor nu va fi stopată ca urmare a aplicării legii pentru înființarea sistemului monetar din 1867. Adoptarea și menținerea bimetalismului are consecințe negative deosebit de puternice în raport socio-economic. Contradicția dintre rigiditatea legală, consacrată în 1867, a raportului de valoare dintre cele două metale (raportul 1:14,38 stabilit prin legea monetară la 1867 și 1:15,5 stabilit de Uniunea Latină – bastionul bimetalismului) și schimbările pe care acest raport le înregistra pe piață au dus la crearea unuiagio al aurului față de argint. Datorită agiou-ului – reprezentând suma plătită în plus peste raportul de valoare fixat prin lege, aplicarea sistemului monetar bazat pe bimetalism a provocat criză monetară. În ședința Adunării Deputaților din 29 noiembrie/11 decembrie 1884, P. P. carp afirmă „S-a constat pretutindeni o creștere exagerată a tuturor obiectelor din comerț”. Statistica prețurilor nefiind atunci bazată pe principii științifice reflectă palid întreaga amploare a creșterii prețurilor. Evoluția unor prețuri pe piața capitalei consemnate de Monitorul Comunal al primăriei București nu poate indica această amploare ci numai tendința de creștere (medii aritmetice în lei): carnea de porc – 1 oca – de la 0,87 în 1876 la 1,02 în 1882; carnea de vacă/1 oca – de la 0,83 în 1876 la 1,14 în 1882; mălaiul/1000 oca de la 10,90 în 1876 la 19,00 în 1882. Făina de grâu ajunge la 140 lei în ianuarie 1878 iar mălaiul trece de la 11 lei/100 oca la 25 lei. În aceeași perioadă salariile au rămas, în general, neschimbate. Monitorul Comunal al primăriei București arată că în 1884 sau 1885 o zi de lucru cu brațele se plătea ca și în 1876 sau 1880.

Rapoarte la prețuri, salariile și veniturile populației nu au același ritm de creștere. Un grup de funcții și profesii retribuite de stat pe termen lung, marchează tendințele generale din economia românească. La începutul secolului al XIX-lea lefurile funcționarilor publici variau între 2.800 lei (de calcul) pentru ministrul de interne, 750 lei leafa logofătului de Divan și 400 lei leafa unui maior în timp ce ajutorul social acordat de „Casa Milelor” varia între 15 și 4 lei pe lună. Pensiile se acordau după 8 ani, slujbașul având drept la 1/3 din leafă; după 24 ani – la leafă întreagă și erau de 60 de lei pe an/pentru scutelnic. În aceeași perioadă prețul la grâu oscila între 50 și 120 lei/kila.

Față de salariile particulare, cele de stat au înregistrat o tendință specifică: în a doua jumătate a sec. al XIX-lea erau, la funcționari cu grade similare mult mai mari ca în întreprinderile particulare. Sistemul salarizării la stat este mai puțin flexibil, modificările salariilor în raport cu costul vieții venind cu întârziere. Salariul unui inginer la 1875 este de 665 lei și crește la 750 lei în anul 1900 în timp ce a unui desenator scade de la 223 lei la 1875 la 200 lei la 1900; unui arhitect îi crește salariul de la 480 lei la 1875 la 550 lei la 1900 în timp ce unui șef de gară salariul îi rămâne tot de 250 lei în 1900 ca și în 1875; medicul de circumscripție are salariul de 100 lei în 1875 și tot 100 lei la 1900 iar un picher primește 160 lei/lună la 1875 și tot 160 la 1900. O tendință generală a salariilor în instituțiile de stat este aceea de apropiere a mărimilor la diferite funcții sau profesii cu calificare medie și inferioară. Se mențin la nivel ridicat salarizările inginerilor, ale tehnicienilor.

Tendința care se manifestă în ce privește prețurile și salariile se menține aproximativ în aceiași parametri și în perioadele următoare, modificările care se produc fiind influențate atât de evoluția economico-socială internă cât și de unele evoluții în plan internațional.

SUMMARY

*Merchants, Commerce, Prices in Bucharest
(end of the 18thc – end of the 19thc)*

Commerce has represented an important component of the economical and social life in Bucharest, due to the fact that the Romanian area has been a confluence point of commercial, cultural, political and economical interests.

The importance of Bucharest had considerably increased by the end of the 18th century and the beginning of the next one, in connection with the development of the capitalist relations, while the economy had acquired pre-capitalist features due to which the part played by commerce and merchants amplified. The merchants of Bucharest had a relevant contribution in the life of the town, their part increasing with the modernization of the society which obliged them to adjust to new exigencies.

The author stresses upon the evolution of prices, especially in the case of the main commercial products, during almost a century, upon their permanent growth according to successive monetary regulations in Wallachia, till the unitary monetary system was reached.

As always, the ones who stand the prices growth are the ordinary people – the majority.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Aurelian, P. S., *Terra Nostra. Schițe economice asupra României*. București, 1880.
- Axenciuc, V., *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859–1947*, vol. I, București: Editura Academiei Române, 1992.
- Băicoianu, C. I., *Istoria politicii noastre monetare și a Băncii Naționale*, vol. I, București, 1932–1939.
- Constantinescu, N. N., *Aspecte ale dezvoltării capitalismului premonopolist în România*. București: Editura de stat pentru literatura politică, 1957.
- Constantinescu, N. N., Axenciuc, V., *Capitalismul monopolist în România*. București: Editura Politică, 1962.
- Constantinescu Mitiță, *Politică economică aplicată*, vol. 1–3, București, 1943.
- Cojocaru, I., *Documente privitoare la economia Țării Românești 1800–1850*, vol. I–II, București: Editura Științifică, 1958.
- Dări, *taxe, bugete bucureștene*, Anuar Statistic al Municipiului București, 1931–1936.
- Filitti, Ioan, C., *Principatele române de la 1828–1834. Ocupația ruscă și Regulamentul Organic*. București: Fundațiunea „Regele Ferdinand”, 1934.
- Giurescu, C. C., *Istoria orașului București*, București, 1967.
- Giurescu, C. C., *Din trecut*, București: Cugetarea – Georgescu Delatras, 1942.
- Hurmuzaki, E., *Documente privind istoria României*, vol. IV, X, București, 1962.
- Ionescu-Gion, G. I., *Istoria Bucureștilor*, București, 1899.
- Iorga, N., *Opere economice*, București: Editura științifică și enciclopedică, 1982.
- Kirițescu, Costin, C., *Sistemul bănesc al leului și precursorul lui*, vol. I–III, București: Editura Academiei R.P.R., 1964–1971.
- Manole, M., *Catalog numismatic – Moneda Metalică 1867–1994*, București, 1995.
- Popovici Milan, *Aspecte din istoria finanțelor orașului București*, București: Editura științifică, 1960.
- Potra, G., *Bucureștii văzuți de călători străini (secolele XVI–XIX)*, București: Editura Academiei Române, 1992.
- Vijoli Aurel, *Sistemul bănesc în slujba claselor exploatare din Țările Române și România burghezo-moșierască*, București: Editura științifică, 1958.
- Zanc, Gh., *Sisteme monetare și monede principale din veacurile trecute*, Iași, 1928.
- Zanc, Gh., *Economia de schimb în principatele române*, București: Editura Casei Școalelor, 1930.